

ПРАВОВА ПРИРОДА ВИДАЧІ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ (ЕКСТРАДИЦІЇ)

LEGAL NATURE OF EXTRADITION OF PERSONS, WHO COMMITTED A CRIMINAL OFFENSE (EXTRADITION)

Віщок О.В., викладач кафедри правового регулювання економіки
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних проблем кримінально-процесуального права щодо питання видачі особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (екстрадиції). Визначається поняття «видачі особи, яка вчинила кримінальне правопорушення» на нормативному та правозастосовному рівні як комплексного міжгалузевого інституту в міжнародній правовій системі та правовій системі України.

Здійснено аналіз таких категорій Кримінального процесуального кодексу України, як: особи, що підлягають екстрадиції; уповноважений орган на здійснення екстрадиції та детально зосереджено увагу саме на процедурі видачі особи. Під час аналізу процедури екстрадиції наголошується на тому, що сам цей порядок є гарантією, що забезпечує прийняття справедливого та законного рішення щодо видачі таких осіб, визначається його непорушність та наслідки, спричинені неналежним здійсненням уповноваженими суб'єктами своїх повноважень та встановленого порядку.

З цією метою було проаналізовано норми міжнародного права щодо застосування інституту екстрадиції. Ці норми, відповідно, мають визначену обов'язковість належного застосування та тлумачення для того, аби забезпечувати непорушність прав та свобод людини і громадянина. Для осіб, щодо яких здійснюється екстрадиція, передбачені спеціальні міжнародно-правові акти (Європейська конвенція про передачу засуджених осіб 1983 р., Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р.), правовий аналіз положень яких також здійснено в статті.

Досліджено судову практику Верховного Суду та виявлено певні недоліки порядку видачі особи, що вчинила кримінальне правопорушення, а також порушується питання щодо вирішення переваг виконання зобов'язань прийнятих та ратифікованих Україною міжнародно-правових договорів у випадках, коли виникають колізії регулювання питань екстрадиції для забезпечення зобов'язань держави щодо захисту прав людини і громадянина та зобов'язання здійснити видачу особи, що вчинила кримінальне правопорушення. Наостанок, необхідним та доречним зауваженням є підкреслення важливості доопрацювання правового регулювання питань екстрадиції в Україні.

Ключові слова: екстрадиція, видача особи, правова природа, правове забезпечення, кримінальне правопорушення, міжнародне законодавство, судова практика.

This article is devoted to one of the current problems of criminal procedural law, on the issue of extradition of a person who has committed a criminal offense (extradition). The concept of "extradition of a person who has committed a criminal offense" is defined at the normative and law enforcement level as a complex intersectoral institution in the international legal system and the legal system of Ukraine.

The analysis of such categories of the Code of Criminal Procedure as: persons subject to extradition; the authorized body for extradition and focuses in detail on the extradition procedure. The analysis of the extradition procedure emphasizes that this procedure is a guarantee that ensures a fair and lawful decision on the extradition of such persons, determines its inviolability and the consequences of improper exercise of authorized powers and the established procedure.

To this end, the norms of international law on the application of the institution of extradition were analyzed. Accordingly, these norms have a certain obligation to be properly applied and interpreted in order to ensure the inviolability of human and civil rights and freedoms. Special international legal acts (European Convention on the Transfer of Sentenced Persons, 1983, European Convention on the Extradition of Offenders, 1957) provide for legal analysis of the provisions of which extradition is also carried out in this article.

The case law of the Supreme Court has been studied and certain shortcomings of the procedure for extradition of a person who has committed a criminal offense have been revealed. It also raises the issue of resolving the benefits of fulfilling the obligations of international legal treaties adopted and ratified by Ukraine in cases where conflicts of regulation of extradition arise to ensure the state's obligations to protect human and civil rights and the obligation to extradite the perpetrator. criminal offense. Finally, it is necessary and appropriate to emphasize the importance of finalization, legal regulation of extradition in Ukraine.

Key words: extradition, legal nature, legal support, criminal offense, international law, case law.

Постановка проблеми. У сьогоденні злочинність набуває глобального та інтернаціонального характеру. Міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю є, з одного боку, умовою, а з іншого – засобом зміцнення та гарантування внутрішнього та міжнародного порядку та миру. Основною метою такого співробітництва є вироблення спільної стратегії та координація дій держав у запобіганні та безпосередній боротьбі зі злочинністю, а також під час виконання вироків. Таким чином, у сучасній науковій доктрині досить значна увага приділена вивченню питання видачі осіб, що вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції).

Серед наукових джерел, які стали важливою базою для цього дослідження, передусім є праці відомих вітчизняних юристів, які займалися питанням екстрадиції, особливо таких вчених, як Ю.В. Алєнін, О.П. Бічковський, Н.О. Бондаренко, М.В. Буруменський, В.Г. Буткевич, О.Я. Виноградова, С.М. Вихриста, В.Г. Гребенюк, Т.В. Загилкіна (Лукашкіна), Н.А. Зелінська, В.О. Іващенко, С.Ф. Кравчук, І.І. Лукашук, А.С. Мацько, М.І. Пашковський, Л.Д. Тимченко, М.І. Хавронюк та інших науковців.

Крім того, дослідження процедури, процесуального порядку здійснення видачі особи як гарантії її прав досі залишається актуальним питанням.

Мета статті – визначення сутності та проблематики питання видачі осіб, що вчинили кримінальне правопорушення. Крім цього, слід визначити норми міжнародного права, що регулюють питання екстрадиції, і проаналізувати судову практику щодо застосування інституту екстрадиції.

Виклад основного матеріалу. Сучасні процеси, що відбуваються у світі, мають глобальний вплив на розвиток усіх сфер суспільства. На тлі цих трансформацій глобального та міжнародного характеру зростає злочинність.

Боротьба з цим явищем є одним із пріоритетних напрямків міжнародного співробітництва. Зростання злочинності та її інтернаціоналізація перетворили цю боротьбу на одну з головних соціальних проблем і вимагали співпраці держав у її вирішенні [1, с. 3].

Проголошений курс України на європейську інтеграцію та судову реформу, що триває, потребує вирішення фундаментального завдання наповнення новим змістом традиційних положень Кримінального процесуального

кодексу України (далі – КПК України) та появи нових інститутів, які мають безпосереднє практичне значення. Одним із них є інститут екстрадиції, який був введений у закон порівняно недавно. Цей процес вимагає від судових установ зваженого підходу до процесуального застосування стягнень, пов'язаних із екстрадицією [2, с. 166].

Інститут екстрадиції займає особливе місце у співпраці держав у сфері правоохоронної діяльності та боротьби зі злочинністю. Практика видачі злочинців існує вже давно і, незважаючи на історичні зміни, інститут досі зберігає свої основні характеристики. Проведення процесуальних дій щодо осіб, які вчинили кримінальне правопорушення та підлягають видачі, ґрунтується на засадах, що регулюють такі правовідносини, які містяться в нормах спеціальних міжнародних договорів (конвенцій).

Відповідно до ч. 1 ст. 541 КПК України видача осіб (екстрадиція) – видача осіб державі, компетентні органи якої зобов'язані притягнути цю особу до кримінальної або іншої відповідальності. За допомогою визначення поняття екстрадиції тепер можна виділити основні його елементи:

- офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи;
- перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі;
- прийняття рішення за запитом;
- фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави [3].

Підстави для здійснення такої процесуальної дії містяться в ст. 573 КПК України. У ній передбачається, що запит про видачу надсилається лише за тієї умови, що законом України хоча б за одне із кримінальних правопорушень, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше одного року або особу засуджено до позбавлення волі та невідбутий термін покарання становить не менше чотирьох місяців.

Аналізуючи кримінально-процесуальне законодавство України, бачимо, що видачі підлягають особи, які мають статус підозрюваного під час провадження (стадії досудового розслідування) та особи, які обвинувачені або засуджені і щодо них є обов'язок виконання вироку суду [3].

Центральними органами України з питань видачі є Генеральна прокуратура України (щодо підозрюваних, обвинувачених у кримінальних провадженнях під час досудового розслідування) та Міністерство юстиції України (щодо підсудних, засуджених у кримінальних провадженнях під час судового провадження або виконання вироку), якщо інше не встановлюється умовами міжнародного договору, який ратифікувала Україна (ст. 574 КПК України). Відповідно до кримінально-процесуального законодавства, до їхніх повноважень належать такі:

- звернення до компетентних органів іноземних держав із запитом про екстрадицію, тимчасову екстрадицію чи транзит;
- розгляд та прийняття рішень щодо запитів компетентних органів іноземних держав про видачу, тимчасову екстрадицію чи транзит;
- організація екстрадиційних перевірок;
- організація прийому-перевезення осіб, щодо яких прийнято рішення про видачу (тимчасову екстрадицію), тимчасову видачу або транзитне перевезення;
- здійснення інших повноважень, визначених цим розділом або міжнародною угодою про видачу осіб [3].

Інститут екстрадиції осіб передбачає в кримінально-процесуальному законодавстві такі процесуальні дії (ст. ст. 582, 583, 584, 587 КПК України): затримання особи, яка вчинила злочин на території іншої держави; тимчасовий арешт, екстрадиційний арешт, екстрадиційна перевірка.

У особи, яка має законне право вимагати спрощену процедуру екстрадиції, вказане право виникає одразу

після затримання у зв'язку з міжнародним ордером на арешт, навіть якщо ще не надійшов офіційний запит про екстрадицію. Тобто, встановлений вітчизняним КПК процесуальний порядок видачі особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, можна виділити так:

1) По-перше, центральні органи України з питань екстрадиції надсилають запит про видачу (ст. 573 КПК України) або отримують цей запит від уповноваженого органу тощо іноземної держави. В окремих випадках уповноважена посадова особа може здійснити такий захід, як затримання особи, що підлягає екстрадиції у зв'язку з вчиненням кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 582 КПК України). Щодо неї застосовується як захід забезпечення тимчасовий, екстрадиційний арешт або запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою (ст. ст. 583, 584, 585 КПК України).

2) По-друге, уповноважені органи здійснюють перевірку та приймають рішення щодо осіб, які підлягають видачі (п. п. 2, 3 ч. 4 ст. 574 КПК України, ст. ст. 587, 589, 592 КПК України), після чого організують прийом-передачу в разі, якщо таке рішення було прийнято на користь держави, яка запитує видачу (п. 4 ч. 4 ст. 574 КПК України, ст. 593 КПК України).

На кожному з цих етапів особи, щодо яких приймаються рішення про видачу для притягнення до відповідальності в іноземній державі, мають певний обсяг прав та гарантій, водночас саме процесуальний порядок є гарантією, що забезпечує прийняття справедливого та законного рішення щодо видачі таких осіб. Він є непорушним, адже всі норми кримінально-процесуального права пронизані основоположними принципами, а отже, порушення етапності певних процедур спричинює неправомірність прийнятого рішення, а в рамках кожного з етапів порушення процесуальних гарантій, які притаманні певному етапу, стає підставою для оскарження такого рішення.

Під час видачі суверенне право держави, безумовно, поєднується з правами людини, і хоча питання екстрадиції є суверенним законом кожної держави, воно здійснюється в контексті міжнародного та національного права відповідно до загальноновизначених стандартів прав людини в міжнародному праві. Гарантії прав людини в процесі екстрадиції викладені в ряді міжнародних конвенцій, яким надалі ми приділимо особливу увагу.

Після всього зазначеного вище слід звернутися до аналізу міжнародних багатосторонніх та двосторонніх договорів про екстрадицію.

Викремлений аналіз норм ст. 2 Європейської конвенції про передачу засуджених осіб 1983 р. «особа, засуджена на території однієї держави, може бути переданою на територію іншої держави для відбування призначеного їй покарання» [4]. З огляду на це правило можна зробити висновок, що передана особа була засуджена за злочин, особа була засуджена і рішення за цим вироком є остаточним, тобто в розгляданому випадку особа була засуджена за злочин, щодо неї ухвалено вирок у державі винесення вироку і для його виконання відповідною державою особа підлягає видачі.

У ст. 1 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р. (далі – ЄКВП) зазначається, що держави – учасниці цього договору зобов'язані видавати одна одній всіх осіб, які переслідуються уповноваженими органами держави, що надає запит на видачу особи за вчинення правопорушення, або які розшуковуються зазначеними органами з метою виконання вироку або постанови про взяття під варту (в деяких перекладах конвенції вказується не постановою про взяття під варту, а рішенням про затримання). Проте ЄКВП не дає чіткого визначення про процесуальний статус особи, яка підлягає екстрадиції. [5].

Щодо норм міжнародного права, які регулюють питання інституту екстрадиції, дуже важливим є правильно розуміти їхнє значення та застосування на практиці.

Так, у Постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду (далі – ККС ВС) від 21 травня 2021 р. у справі № 757/23964/20-к (провадження №51-830км21) Суд розглянув касаційну скаргу прокурора щодо скасування постанови Генерального прокурора про видачу (екстрадицію) громадянина Російської Федерації. ККС ВС визнав доводи прокурора про неправильне застосування норм міжнародних договорів України необґрунтованими, залишивши без зміни судові рішення попередніх інстанцій.

У самій Постанові ККС ВС це обґрунтовувалося тим, що ухвала суду апеляційної інстанції про залишення без змін скасування постанови прокурора про видачу особи може бути оскарженою в касаційному порядку з тих мотивів, які були зазначені прокурором у скарзі, лише якщо скасування рішення про екстрадицію перешкоджає подальшому провадженню щодо особи, видачу якої запитувала іноземна держава (ст. 591 КПК України).

У разі, якщо судом не було застосовано норми міжнародного права, яка повинна була застосовуватися, або, навпаки, застосовувалася норма, яка не підлягає застосуванню в таких правовідносинах, або у разі неправильного їх (норм) тлумачення судом, то наявне неправильне застосування норм міжнародного права.

Колегія суддів ККС ВС наголосила, що проблема переваги зобов'язань за міжнародними договорами України

вирішується у випадках конфлікту між різними міжнародними конвенціями, що регулюють одне й те саме питання і перевага в такому разі може надаватися іншим міжнародним правовим актам, якщо:

– питання екстрадиції вирішується щодо осіб, які є біженцями;

– існує перевага забезпечення в конкретному випадку прав людини і громадянина, незалежно від того, чи передбачено таке в договорі, адже міжнародно-правові акти, що захищають права людини, в ієрархії міжнародного правопорядку займають вище місце [6].

Висновок. Таким чином, сучасна судова практика показує недоліки правового регулювання та його здійснення щодо питання екстрадиції. Хоча, як уже з'ясувалось у статті, важливе значення має й саме бажання держави, до якої надіслано запит про видачу особи, стосовно сприяння її видачі.

Тому сучасні підходи до вирішення цього питання у кримінально-процесуальному національному законодавстві орієнтуються під час регламентації процесуального порядку здійснення видачі особи іноземній державі на міжнародні стандарти та міжнародні стандарти у галузі прав людини на всіх етапах екстрадиційного провадження, що є найважливішою гарантією забезпечення прав осіб, які втягнуті в орбіту кримінального судочинства загалом та екстрадиційної процедури зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нестеренко С.С. Міжнародно-правовий захист прав людини при здійсненні екстрадиції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса : Фенікс, 2011. 192 с. УДК 341.44:341.231.14. 2011.
2. Старинець В.В. Процесуальний порядок видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція). *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень*. Херсон, 2020. С. 165–167.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / *Верховна Рада України. База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Конвенція про передачу засуджених осіб від 21 березня 1983 р. № 994_025. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_025.
5. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 р. № 995_033. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text.
6. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21 травня 2021 р. у справі № 757/23964/20-к (провадження № 51-830км21). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97315657>.